

О.Є. Гутник

РЕАЛІЗАЦІЯ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ СТУДЕНТІВ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ У ВИХОВНІЙ РОБОТІ

Проблема професійної підготовки спеціаліста вже багато років вважається однією з найгостріших проблем у суспільстві. Вона хвилює психологів і соціологів, медиків і педагогів, економістів і політиків. Ця проблема є актуальною тому, що йдеться про якісний рівень підготовки спеціаліста та його професійної діяльності. А від сформованості необхідних професійно важливих якостей, від наявності належних практичних навичок фахівців у всіх галузях сучасного суспільства залежить економічний, політичний і культурний рівень держави.

Сам термін „професія” пов’язаний з набуттям особливих знань і вмінь, які визнані суспільством і забезпечують прийняття ним особистості як такої, що володіє певною, потрібною іншим діяльністю [1, 2]. В наш час, коли зросло значення людського фактору в розбудові суспільства, коли від спеціалістів усіх галузей вимагається максимальна відповідальність і можливість бути професіоналом високого рівня, незважаючи на збільшення психологічного і фізичного навантаження на людей, які працюють у різних сферах нашого життя, загострюється низка вже існуючих проблем і виникають нові. Це головним чином проблеми ліквідації конфліктів усіх рівнів і форм, пошуку шляхів удосконалення праці спеціалістів, які не мають права на помилку. У наші дні проблема отримання професії, підвищення професійного рівня та вдосконалення діяльності спеціалістів набуває особливого сенсу.

У зв’язку зі швидкою зміною політичного, економічного і культурного стану нашої країни і світу в цілому, виникають нові професійні проблеми, які потребують свого подальшого розроблення. І.Д. Бех виділяє, зокрема, такі: взаємозв’язок ступеня професіоналізму й особистої відповідальності; гуманізація суспільства і технічна професіоналізація, цінності суспільства і професія тощо [1].

На його думку, більшість видів сучасної трудової діяльності передбачає готовність спеціаліста до виконання неординарних завдань, розв’язання яких часто залежить від правильності оцінки ситуації і вибору оптимальної стратегії дії. Ми можемо сказати, що здатність вирішувати проблемні ситуації є важливою професійною якістю фахівця будь-якої галузі, але насамперед це є одним з найважливіших завдань діяльності соціального педагога, формування якої поряд з чесністю, відповідальністю, готовністю до психологічного дискомфорту, толерантним ставленням до всього, що його оточує та багатьма іншими професійними й особистісними якостями є головним завданням фахової підготовки спеціалістів соціально-педагогічної сфери.

Спираючись на надбання видатних вчених, які досліджували проблему вдосконалення професійного навчання, ми виокремили завдання професійного виховання студентів, що дало нам можливість визначити місце толерантності у фаховій підготовці сучасного спеціаліста. Ми розглянули компоненти навчально-професійної діяльності, які були виділені В.Сластьоніним на основі психологічної теорії навчальної діяльності (Д.Ельконін, В.Давидов, А.Маркова) та загальної теорії діяльності (А.Леонтьєв, С.Рубінштейн). І, враховуючи сфери діяльності соціальних педагогів, які були ним представлені, ми виявили, що рівень толерантності, який є необхідним для вирішення цих завдань, має бути досить високим і містить всі типи толерантного ставлення, адже він є в усіх видах цього типу діяльності. У таблиці ми зазначили ті складники кожної сфери діяльності, в яких толерантність є одним з головних чинників [4].

Сфера діяльності	Основні завдання
Когнітивна	Посилення професійної спрямованості середовища ВНЗ,

	<p>формування професійних цінностей та ідеалів майбутніх спеціалістів.</p> <p>Збагачення морально-естетичного світогляду студентів, їх духовних потреб та інтересів.</p> <p>Формування громадянської позиції, морально-естетичного кредо майбутніх спеціалістів.</p>
Емоційна	<p>Розвиток емоційної чутливості, емпатичних здібностей студентів.</p> <p>Збагачення емоційної сфери студентів, їх морально-естетичних почуттів.</p>
Діяльнісно-практична	<p>Збагачення змісту та організації позааудиторної діяльності студентів.</p> <p>Залучення студентів до професійної діяльності, художня творчість, процес творчої самореалізації</p> <p>Засвоєння етикету, професійних норм та звичок, здорового способу життя студентів.</p> <p>Моделювання естетичного складу студентів, залучення їх до процесу естетизації свого мікросередовища.</p>

Отже, ми бачимо, що професійне виховання студентів є послідовним прямуванням майбутніх фахівців до вибраної мети у певній професійній площині. Цей процес складається з набуття професійно важливих якостей, навичок та формування відповідного професійного світогляду, що є важливим складником професійного становлення спеціаліста будь-якої галузі. Проаналізувавши сфери діяльності та основні завдання, наведені в таблиці, ми можемо стверджувати, що толерантність є важливим чинником багатьох завдань професійного виховання. Ця якість прямо чи опосередковано допомагає підвищенню ефективності процесу виховання студентів під час їхньої фахової підготовки.

Ураховуючи рівні толерантного ставлення, особливості процесу формування толерантності як професійної якості соціального педагога, що складаються з виховання всіх типів толерантності (расова, географічна, релігійна, вікова, освітня, міжнаціональна, міжкласова тощо), наявності найвищого рівня і особливого вміння соціального педагога сформувавати толерантне ставлення своїх клієнтів чи представників суміжних професій до оточуючого середовища, ми пропонуємо впроваджувати в навчальну та практичну підготовку технологію формування толерантного ставлення, що містить такі етапи:

I етап – інформативний, на якому студенти можуть ознайомитись із сутністю толерантності, її типами й видами, дослідити зміст та історичний розвиток цього феномену. На цьому ж етапі студенти знайомляться з особливостями клієнтів соціально-педагогічної професійної діяльності, з функціями соціального педагога та вимогами до спеціаліста цієї галузі.

II етап – це етап формування загальної комунікативної толерантності та суміжних особистісних якостей, таких як співчуття, емпатія, альтруїзм. На цьому етапі створюються й розглядаються типові проблемні ситуації, які можна розв'язати, виявляючи толерантність.

На III етапі відбувається формування толерантності як професійної якості соціального педагога, тобто студентам пропонується виконати соціально-педагогічні завдання, використовуючи толерантне ставлення до клієнта та його оточення.

IV етап – це етап формування толерантності на рівні екстеріоризації, що містить не лише виявлення толерантності до об'єктів професійної діяльності, а й уміння сформуванню толерантне ставлення клієнта до оточуючого середовища. Переважно цей етап відбувається під час проходження спеціальної навчальної практики у соціальних установах.

Ми бачимо, що на кожному з етапів цієї підготовки формуються різні рівні толерантності. Так, під час навчального процесу на першому курсі відбувається знайомство з цим феноменом, визначення різних видів і типів толерантності у суспільстві, тобто ми розглядаємо цей рівень як інформаційний. На цьому етапі на лекціях ми надаємо студентам інформацію про історичний розвиток феномену толерантності. Під час спеціальної навчальної практики формується толерантність на рівні екстеріоризації, коли студенти допомагають сформувати толерантні відносини в колективі при проведенні заходів у соціальних установах. Переважно в процесі виховної роботи у студентів формується достатній рівень загальної комунікативної толерантності, толерантних відносин на міжособистісному рівні, як однієї з умов успішної взаємодії в суспільстві.

Отже, ми бачимо, що для підвищення ефективності формування толерантності у фаховій підготовці соціального педагога було б доцільно розробити і впровадити технологію, яка і охоплювала б усі етапи навчання. Створена нами технологія передбачає врахування особливостей формування толерантності залежно від виду роботи студентів. Ці особливості наведені в такій схемі:

Навчальна робота (надання викладачами теоретичних знань щодо поняття толерантності під час проведення лекцій, створення проблемних ситуацій із запропонованими шляхами їх вирішення на практичних і семінарських заняттях) →

виховна робота (проведення заходів толерантної спрямованості – семінарів, круглих столів, виставок, кураторських годин, здійснення формування загального толерантного ставлення під час підготовки й проведення загальноуніверситетських свят протягом року) →

практична підготовка (виконання практичних завдань професійної діяльності з допомогою вже наданого теоретичного й практичного матеріалу, відтворення рівня екстеріоризації формування толерантності вихованців у школах і соціальних установах).

Спираючись на цю схему і на рівні формування толерантності, ми виявили етапи формування толерантності у процесі фахової підготовки соціальних педагогів, які містять навчальну й виховну роботу та практичну підготовку студентів. Але аналізуючи сучасний освітній процес професійного становлення працівників соціальної сфери, ми зробили висновок, що формуванню особистісних і професійно важливих якостей спеціалістів приділяється найменше уваги під час виховної роботи студентів. Ось чому ми вирішили зосередитися саме на виховній роботі, яка є важливою частиною фахової підготовки спеціаліста будь-якої сфери.

Виховна робота складається з аудиторної та позааудиторної діяльності студентів. Саме тому вона має специфічні умови функціонування, а саме: гнучкість, мобільність, диференційованість та доступність [3]. Це складний і безперервний процес, що потребує особливого проектування та використання специфічних педагогічних технологій, які дозволять майбутнім спеціалістам зорієнтуватись у процесі професійного становлення, сприятимуть наслідуванню найкращих зразків особистісного та професійного ставлення та допоможуть самопізнанню й самореалізації. Також виховна робота допомагає розширенню та поглибленню здобутих під час навчального процесу знань, які є важливою частиною професійного становлення спеціаліста.

Саме враховуючи недостатню увагу до виховної роботи як до етапу формування професійних якостей та важливості позааудиторної діяльності студентів, ми розробили технологію формування толерантності соціального педагога, яка охоплює і виховну роботу студентів-соціальних педагогів. Ця технологія складається з п'яти етапів, які збігаються з курсом навчання майбутніх соціальних педагогів.

У поданій схемі ми вважали I за інформативний рівень, II – комунікативний рівень, III – конструктивний рівень і IV – за формуючий рівень толерантності.

1-I – проводити кураторські години, формуючи толерантне ставлення до оточуючого середовища.

1-II – підготовка та проведення виховних загальноуніверситетських заходів з використанням принципів толерантності;

- проведення вправ та тренінгів толерантності під час кураторських годин для створення толерантної атмосфери в групі.

1-III – вирішення існуючих конфліктних ситуацій з використанням толерантності або створення проблемних ситуацій з подальшим їх розв’язанням під час виховних бесід та відвідування гуртожитку.

1-IV – проведення позааудиторних заходів з кураторами та викладачами кафедри соціальної педагогіки щодо вміння створити толерантне ставлення до заданих об’єктів;

- організація взаємодопомоги у виховному процесі.

2-I – проведення анкетування для виявлення існуючого рівня толерантності студентів даної групи до оточуючого середовища.

2-II – під час поведіння кураторських годин та семінарів надати можливі шляхи вирішення конфліктних ситуацій, запропонованих студентами, за допомогою толерантного ставлення.

2-III – підготовка та проведення позааудиторних виховних заходів для виконання спільних дій та покращення взаєморозуміння у групі.

2-IV – спільна робота студентів, викладачів і кураторів для створення толерантної атмосфери у процесі навчання і виховання.

3-I – під час проведення кураторських годин обговорити допустимі межі виявлення толерантності у суспільних відносинах та у професійній діяльності соціального педагога.

3-II – під час виховних бесід мотивувати студентів до самовдосконалення та самовизначення у площині толерантних стосунків.

3-III – підготовка та проведення спільних виховних заходів з представниками інших факультетів та інших навчальних закладів.

3-IV – вдосконалити вміння студентів сформувати толерантні стосунки у спілкуванні під час навчального та виховного процесу.

4-I – під час позааудиторних занять проводити досліджень з теми виховання та формування толерантності.

4-II – створити ситуації для виявлення існуючого рівня толерантності у групі.

4-III – координувати діяльність студента-соціального педагога під час волонтерської діяльності.

4-IV – проводити бесіди щодо використання словесних методів для роз’яснення переваг толерантного ставлення та демонстрації наслідків інтолерантності у суспільних відносинах та професійній діяльності.

5-I – проводити бесіди, круглі столи, семінари, присвячені проблемам інтолерантності у сучасному суспільстві.

5-II – за допомогою анкетування провести контроль підвищення рівня толерантності у студентів спеціальності „Соціальна педагогіка”, враховуючи наявність всіх видів та рівнів толерантності.

5-III – студенти розробляють анкети для виявлення існуючого рівня толерантності у групі та шляхи її підвищення.

5-IV – студенти проводять анкетування й бесіди зі студентами молодших курсів для створення толерантної атмосфери у навчальному та виховному процесі.

Ми бачимо, що толерантність виховується поступово на кожному з етапів її формування. На кожному курсі ми формуємо інформативний, комунікативний, конструктивний рівні, а також рівень екстеріоризації, що дозволяє нам говорити про технологію формування толерантності – професійна якість соціального педагога як про ґрунтовний й поступовий процес.

І якщо при формуванні комунікативної толерантності виокремлюють п'ять її основних рівнів: терпимість, повага, емпатія, доброта, спілкування [5], то у процесі фахової підготовки соціального педагога ми зазначаємо дещо інші рівні, спираючись на особливості толерантності як професійної якості. Тож модель толерантності соціального педагога складається із семи рівнів, а саме:

- самопізнання, що містить ідентифікацію й рефлексію, які є необхідною умовою корекції власної поведінки;
- терпіння, тобто відсутність негативної реакції у конкретній ситуації;
- терпимість, тобто здатність подавляти в собі негативні прояви щодо поведінки, думок, звичок інших. Цей рівень є більш стійкою характеристикою, ніж терпіння;
- повага, тобто прийняття іншого, яким би він не був, його думок, способу життя для виконання професійних завдань;
- емпатія, тобто не тільки повага, а й спроба стати на місце іншої людини;
- конструктивний діалог, тобто здатність взаємодіяти з будь-якою особистістю на основі толерантності з метою досягнення певної мети;
- екстеріоризація, тобто здатність сформувати у вихованця толерантне ставлення до оточуючого світу.

Отже, дослідження толерантності як професійної якості соціального педагога, визначення її особливостей дозволило нам виявити специфіку процесу формування толерантності як професійної якості майбутнього соціального педагога у процесі фахової підготовки й розробити технологію її формування, яка передбачає оновлення робочого навчального плану, включення додаткових дисциплін толерантного спрямування й толерантних аспектів у вже існуючі дисципліни. Ця технологія включає написання наукових робіт цього напрямку студентами спеціальності „Соціальна педагогіка”, проведення аудиторних та позааудиторних заходів з виховання толерантності, проведення студентами анкетування й тренінгів толерантності, що дозволяє говорити про цю технологію як про цілеспрямований поетапний процес формування професійно важливої якості під час фахової підготовки соціальних педагогів.

Список літератури: 1. Бех І.Д. Становлення професіонала в сучасних соціальних умовах // Педагогіка толерантності. – 2003. - №1 – С.157-162. 2. Бех І.Д. Людина не має права на пасивність // Педагогіка толерантності. – 2002. - №3 – С.31-37. 3. Буряк В. Умови та засоби самоосвіти студентів // Вища школа. – 2002. - №6. – С.18-29. 4. Слостенін В.А. і др. Педагогіка: Учеб.пособ. для студ.высш.учеб.заведений / В.А.Слостенін, И.Ф.Исаев, Е.Н.Шиянов; Под ред.В.А.Слостенина. – М.: Издат. центр „Академия”, 2002. – 576 с. 5. Темницький А.А. Социологические исследования толерантности студентов МГИМО: Учеб. пособ. – М.: Изд-во „МГИМО-Университет”, 2005. – 196 с.

Bibliography (transliterated): 1. Beh I.D. Stanovlennja profesionala v suchasnih social'nih umovah // Pedagogika tolerantnosti. – 2003. - №1 – S.157-162. 2. Beh I.D. Ljudina ne має права na pasivnist' // Pedagogika tolerantnosti. – 2002. - №3 – S.31-37. 3. Burjak V. Umovi ta zasobi samoosviti studentiv // Viwa shkola. – 2002. - №6. – S.18-29. 4. Slastenin V.A. i dr. Pedagogika: Ucheb.posob. dlja stud.vyssh.учеб.zavedenij / V.A.Slastenin, I.F.Isaev, E.N.Shijanov; Pod

red.V.A.Slastenina. – М.: Izdat. centr „Akademija”, 2002. – 576 s. 5. Temnickij A.A. Sociologicheskie issledovanija tolerantnosti studentov MGIMO: Ucheb. posob. – М.: Izd-vo „MGIMO-Universitet”, 2005. – 196 s.

О.Е. Гутник

**РЕАЛИЗАЦИЯ ТЕХНОЛОГИИ ФОРМИРОВАНИЯ ТОЛЕРАНТНОСТИ
СТУДЕНТОВ-СОЦИАЛЬНЫХ ПЕДАГОГОВ В ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ РАБОТЕ**

Анализируется технология подготовки социальных педагогов, влияние воспитательной работы на процесс формирования их толерантности. Рассматриваются компоненты профессионально-педагогической подготовки социальных педагогов.

O. Gutnik

**TECHNOLOGY OF FORMATION FUTURE SOCIAL TEACHER'
TOLERANCE IN THEIR EDUCATIONAL WORK**

The article analyses technology of social teachers' training, influence of educational work on the process of their tolerance formation. The author considers components of professional pedagogical training of social teachers.

Стаття надійшла до редакційної колегії 6.07.2011